

FORMIRANJE I SASTAV BRIGADE

a) *Formiranje*

Druga lička brigada formirana je u prvoj polovini avgusta 1942. godine. U poratnim godinama, u prigodnim prilikama, u raznim publikacijama, štampi i slično, pisano je daje »formirana 20. avgusta 1942. godine u Laudonovom Gaju«. Ovaj datum i danas slavi jedinica koja nastavlja i gaji tradicije 2. ličke brigade. Međutim, prema postojećim istorijskim dokumentima ovaj podatak nije tačan. Kako je došlo do toga, sada se ne može pouzdano utvrditi. Verovatno je štab brigade ili neko drugi, kada je posle rata trebalo utvrditi dan njenog nastanka, ne proveravajući činjenice uzeo jedan približan datum a to je slučajno bio 20. avgust. Na to opredeljenje je, gotovo sigurno, uticala i činjenica daje toga dana cela brigada (bez jednog bataljona) bila okupljena oko Udbine pripremajući napad. No, da pogledamo istorijske podatke.

Komandant 1. operativne zone Hrvatske piše 7. VIII 1942. godine iz Donjeg Lapca političkom komesaru zone sledeće: »Juče, 6. o. mj. održao sam konferenciju sa komesarom i komandantom Ličke grupe u prisustvu druga komesara P. O. H. (radi se o komesaru Glavnog štaba Hrvatske - Đ. O.) i sekretara O. K. za Liku. Nisu se složili sa nameravanom operacijom na Medak i stvorili smo drugu trasu kojoj treba pristupiti odmah. Brigada će biti formirana od bataljona 'Stojan Matić', 'Ognjen Priča', 'Mićo Radaković' i Udarni bataljon. Bataljon 'Krbava' će preuzeti položaje koje danas drži 'Ognjen Priča' (1. i 3. četa Prijeboj, 2. četa Plitvice - Đ. O.), a prva tri bataljona trebaju se koncentrisati što prije i poći trasom: Čanak - Studenci - Kosinj. Četvrti udarni bataljon povukao bi se iz otočkog kotara tek kada bataljon 'Adžija' bude ojačao«. ³¹ Kao što se vidi sastav konferencije bio je takav daje omogućavao donošenje i najkrupnijih odluka. Tada je doneta odluka da se brigada formira i precizno je određen njen sastav i njen prvi borbeni zadatak - prodor u zapadnu Liku. Tada je verovatno odlučeno ko će biti komandant i komesar brigade. Na to upućuje naređenje štaba zone upućeno štabu ličke grupe 9. VIII 1942. godine u kome se, pored ostalog, kaže: »Predvidite odmah sve drugove koji će sačinjavati štab brigade, i to: komandant Mićun Šakić, nađite mu zamenika... Brigada će nositi naziv: II udarna brigada 1. operativne zone«. ⁴¹ Ne pominje se komesar jer je, verovatno, to pitanje bilo u nadležnosti partijskih foruma i rukovodstava.

Komandant 2. udarne brigade 16. avgusta urgira kod štaba zone da mu odmah odrede i pošalju operativnog oficira, ekonomu i šefa saniteta. ⁵¹ Komesara ne traži (iako mu još nije bio došao) verovatno znajući ko je određen, gde je i kada će doći. Istog dana, komandant zone mu odgovara daje »operativni oficir određen i da će doći. Isto tako i ekonom. Što se tiče liječnika za brigadu imamo

3) Zb V-30, d. 101.

4) Arhiv Vojnoistorijskog instituta: kutija 801, fascikla 3, dokument 41 (u daljem: A VII, k. 801, br. reg. 41/3).

5) A VII, k. 1467, br. reg. 9/11.

ga i čudim se kako nije kod vas. Gledaj da svoj štab sastavite što prije, jer je juče i tvoj komesar otišao prema vama, pa je verovatno daje i liječnik s njim«. ⁶⁾ Iz ovoga proizlazi da se od početka znalo ko je komesar i komandant, samo je trebalo vremena da se svi obaveste, prikupe i dođu na svoja mesta.

Štab grupe partizanskih odreda za Liku 15. avgusta 1942. godine izveštava štab 1. operativne zone: »Na području Ličke grupe formirana je II udarna brigada iz bataljona...« ⁷⁾ To je, dakle, izveštaj o izvršenom zadatku, koji je zahtevao nekoliko dana da se sve dovede na svoje mesto. Koliko je to bio složen zadatak da bi se, isključivo pomoću sporih kurirskih veza, izvršio za tih nekoliko dana, dovoljno je pogledati gde su se bataljoni i starešine određene za štab brigade nalazili u trenutku odluke - 6. avgusta. Komandant brigade u Drugom partizanskom odredu, (štab u Korenici), politički komesar i operativni oficir u Trećem partizanskom odredu (štab u Dobroselu), zamenik komandanta u Prvom partizanskom odredu, zamenik komesara u Udarnom bataljonu u Gackoj dolini. Bataljon »Stojan Matić« u Komiću pošto se vratio iz zapadne Like preko Divosela, »Ognjen Priča« sa dve čete na Prijeboju, a jednom na Plitvicama, »Mićo Radaković« je 4/5. avgusta prebačen u Divoselo da bi 6. avgusta napao i zauzeo Klisu u Žabicu, Udarni bataljon je bio u Gackoj dolini.

Naredba o formiranju brigade ne samo da ne postoji sačuvana u dokumentima već ona verovatno nije ni izdata, ili nije izdata na vreme, kako se vidi iz sledećeg dokumenta. Štab brigade 23. avgusta, ⁸⁾ dakle, u toku napada na Udbinu, tražio je od štaba zone da izda naredbu o osnivanju brigade, da imenuje članove štaba, da im odredi dužnosti i oznake. Daje pravovremeno izdata naredba ovakav zahtev bi bio nepotreban. Iako nije bilo naredbe, postoji odluka o stvaranju brigade kojom su rešena sva osnovna pitanja pa je logično taj dan smatrati (ili uzeti) danom formiranja brigade.

Prilikom formiranja brigada je dobila naziv: 2. udarna brigada 1. operativna zone Hrvatske, da bi po naređenju Glavnog štaba Hrvatske od 14. IX 1942. godine bila preimenovana u 2. udarnu brigadu Hrvatske. Dana 19. III 1944. godine u sastavu 6. divizije dobila je naziv proleterska. Posle rata je preimenovana u 9. proletersku brigadu Jugoslavije. Sve su to bili i ostali njeni službeni nazivi, pored kojih je, često, dodavan i pridev 'lička' da bi se otklonili svi eventualni nesporazumi o kojoj se brigadi radi. Međutim, njeni borci i narod Like odakle je poniknula od početka do danas zvali su je Druga lička brigada. To se ime sa velikom gordošću izgovaralo u toku rata, izgovara se i danas i to ne samo među njenim preživelim borcima Ličanima, već i među onima van Like. Pod tim imenom ona je postala voljena poznata i slavna u krajevima kuda je prolazila. Zbog svega toga ona će u ovom tekstu biti samo *Druga lička brigada*.

b) Sastav

Sastav brigade je određen odlukom o njenom formiranju i činila su je četiri jaka partizanska bataljona. Stoga je ona odmah imala jako razvijen borbeni deo - četiri pešadijska bataljona, deo za podršku nije imala, delove za materijalno i sanitetsko obezbeđenje je imala (intendantura, sanitet) ali skromno i nerazvijeno, deo za komandovanje - štab bio je dosta razvijen ali sa slabim i nedovoljnim sredstvima veze. Početkom novembra 1942. godine, kada je u proteklim borbama (na Perjasici, Tušiloviću, Ličkom Petrovom Selu) zaplenjeno dosta mitraljeza formiran je i peti - mitraljeski bataljon, kao sredstvo podrške. U osnovi

6) A VII, k. 1468, br. reg. 59/2.

7) Zb. V-6, d. 41, a vidi i d. 6 i 9.

8) A VII, k. 1467 A, br. reg. 12/11.

taj bataljon i nije značio neko dalje jačanje brigade, pošto je tormiran tako što su postojeće mitraljeske jedinice (uglavnom vodovi), povučene iz bataljona, popunjene ljudstvom i oruđima i prestrojene u čete. U borbi je upotrebljavan pridavanjem mitraljeza, obično po vodovima, pojedinim bataljonima do izvršavanja određenog zadatka. Pošto nije opravdao svoje postojanje, nije ni bio duga veka. U maju 1943. godine je rasformiran i u bataljonima su ponovo formirane mitraljeske jedinice, ovoga puta čete. U jesen 1942. godine, kada se došlo i do minobacača, formiran je minobacački vod koji je bio značajno brigadno sredstvo podrške.

Štab brigade su sačinjavali: komandant Milan Mićun Šakić, učitelj iz Udbine; v. d. političkog komesara Petar Babić, metalac iz Tiškovca; zamenik komandanta Lazo Radaković, aktivni podoficir iz Mogorića; zamenik komesara Bogdan Vujinović, učitelj iz Divosela; operativni oficir Đurađ Pokrajac, aktivni podoficir iz Bruvna; intendant Dušan Dujo Marelj, metalac iz Bunića; šef saniteta Nino Milano, student medicine iz Šibenika. Svi su bili članovi Komunističke partije, osim poslednjega.

Iako su bataljoni imali svoja imena svrstavanjem u brigadu dobili su redne brojeve (numeracije) pa će tim redom ovde biti izloženi i dalje nazivani. Na dan ulaska u brigadu bataljoni, njihovi štabovi i sastavi izgledali su ovako.

1. bataljon »Stojan Matić«⁹⁾ formiran u drugoj polovini novembra 1941. godine na području tadašnje opštine Donji Lapac pod nazivom Lapački bataljon. Prvi komandant bataljona je bio Stojan Matić, rodom iz Nebljusa, aktivni poručnik bivše jugoslovenske vojske već tada proslavljeni lički junak. Politički komesar bataljona Gojko Polovina, diplomirani pravnik iz Dobrosela, predratni komunist i sekretar sreskog komiteta Gračac. Kada je formiran, bataljon je imao 390 boraca, 2 teška mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 270 pušaka i 1 haubicu 100 mm (koja je ubrzo izašla iz njegovog sastava). Sve to naoružanje je pretežno oteto tokom leta i jeseni u čestim i žestokim borbama sa neprijateljem, uglavnom sa ustaško-domobranskim snagama. Posle formiranja bataljon je nastavio sa dejstvima, izvodeći niz manjih ili većih akcija. U sadejstvu sa bataljonom »Marko Orešković« i 2. četom bataljona »Ognjen Priča« izvojevao je do tada najznačajniju pobjedu 26/27. februara 1942. godine, kada je u silovitom jurišu, po ciči zimi i dubokom snegu oslobođen Donji Lapac a ceo italijanski garnizon uništen, uglavnom zarobljen. U tome jurišu, na čelu svoga bataljona, poginuo je njegov već tada proslavljeni komandant. Priznanje njegovom osvedočanom junaštvu i velikim zaslugama stečenim u borbi odati je time što je bataljonu kojim je tako uspešno komandovao, i na čijem je čelu pao, dato njegovo ime. Pod imenom »Stojan Matić« bataljon je izrastao u monolitnu, dobro organizovanu i snažnu jedinicu. Po oslobođenju D. Lapca bataljon je popunio svoje naoružanje, i reorganizovan i sređen krenuo je u oslobođenje Srba i dalje akcije. Prvog marta 1942. godine imao je: 353 borca, 300 pušaka, 12 puškomitraljeza i 2 teška mitraljeza. Do tada je bataljon uglavnom dejstvovao na prostoru gde je obrazovan, a posle toga usledila su njegova dejstva i veliki uspesi širom Like, od Srba, Gračaca, Udbine i Podlapače do Brušena, Smiljana i Pazarišta nanoseći neprijatelju snažne udarce i velike gubitke. U trenutku ulaska u brigadu bio je to njen najjači, najbrojniji i najbolje naoružani bataljon. Imao je oko 400 boraca svrstanih u tri čete i druge delove. Izdržljiv na maršu, uporan u odbrani, silovit i probojan u napadu ulivao je sigurnost i samopouzdanje i sadejstvujućim jedinicama i starešinama.

9) Tomica Popović i Marko Sašić: Dejstva bataljona »Stojan Matić« do ulaska u 2. ličku brigadu, Lika u NOB-u 1942, VIZ, 1971, Beograd. Stojan Matić, čije ime bataljon nosi, rođen je u Nebljusima 1915. godine. Kao aktivni poručnik posle kapitulacije bivše jugoslovenske vojske vratio se u rodno selo, gde ga zatiče ustanak. U početku ustanka ističe se junaštvom i organizatorskim sposobnostima i brzo stiče poverenje ustaničkih masa, postaje popularan i omiljen ustanički komandant. Poginuo 27. II 1942. u Donjem Lapcu, a za narodnog heroja proglašen 27. XI 1953. godine.

Bataljon »Stojan Matić« u Divoselu jula 1942. godine. Dete na rukama borca bilo je tada jedno od malobrojnih u ovome selu koje je izmaklo ustaškom nožu

U vreme ulaska u brigadu štab bataljona činili su: komandant Tomica Popović, aktivni podoficir; politički komesar Simo Mrda, obučarski radnik; zamenik komandanta Dušan Dotlić, aktivni podoficir; zamenik politkomesara Ilija Milošević, radnik; operativni oficir Steviša Rašeta aktivni podoficir; obaveštajni oficir Branko Stjelja, učitelj.

2. bataljon »Ognjen Priča«¹⁰⁾ formiran je novembra 1941. godine, uglavnom sa teritorije tadašnjeg sreza Korenica, delimično i sa perušićkog sreza - iz Široke Kule. Prvi njegov komandant bio je Bogoljub Rapajić, novinar iz Krbavice, a politički komesar Srđan Brujić, student iz Kosinja. Veća grupa Dalmatinaca, kada je pristigla u Liku, ušla je u njegov sastav. Drugom bataljonu pripada čast začetnika konačnog obračuna sa italijanskim okupatorom, počevši borbe oko Korenice na samom kraju 1941. godine. Pri ulasku u brigadu bila je to moćna,iskusna i homogena jedinica, čvrsta i disciplinovana, dobro organizovana i naoružana. To je bio jedan od najboljih i najpopularnijih ličkih bataljona, zbog čega dok se borio u Lici, nikada nije bilo problema sa njegovoj popunom. Bio je prava matrica u razvijanju drugih novih jedinica i bataljona. Iz njega je u celosti razvijen Udarni bataljon Ličke grupe (kasnije 4. bataljon 2. brigade), cela četa je poslata u Proleterski bataljon Hrvatske, a iz njega je bila i gotovo cela 1. četa bataljona »Mičo Radaković«, zatim ljudstvo poslato u bataljon »Božidar Adžija« i tako dalje. Iako je uvek slao i odvajao najbolje čete, vodove i starešine on je ipak stalno

10) Dmitar Zaklan: Kotar Korenica i kotar Udbina u NOR-u. Historijski arhiv, Karlovac, 1979. Ognjen Priča, čije ime bataljon nosi, istaknuti je revolucionar i aktivista komunističkog pokreta Jugoslavije. Rođen 1899. godine u Sarajevu (Ilidža) član KPJ od 1921. godine. Neko vreme glavni urednik »Borbe«. Profesor i publicista, napisao mnoge članke i rasprave iz filozofije, ekonomskih i društvenih nauka. Izdržao 7 godina robije u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici. Uhapšen ponovo noću 30/31. marta 1941. i zatvoren u logor Kerestinac, ustaše ga streljale 9. VII 1941. u Maksimiru. Narodnim herojem proglašen 26. VII 1945.

ostajao među najboljima, snažan, ubojit i pouzdan u svakoj situaciji. U trenutku ulaska u brigadu imao je oko 300 dobro naoružanih boraca, svrstanih u tri čete i ostale bataljonske delove. Prva četa je uglavnom bila sa prostora Široke Kule - kulska, druga iz šire okoline Korenice, a treća iz šire okoline Ličkog Petrovog Sela - petroselska. Sa prostora od Pećana i Šalamunića do Vrhovina i od Ličkog Petrovog Sela do Perušića svi novi borci koji su stupali u partizane najradije su se javljali u ovaj bataljon ili su tražili da idu u njega. Pre ulaska u brigadu prošao je mnoge teške i uspješne borbe. Borbe oko Korenice, Lapca, Srba, Prijeboja, Plitvica, Vrhovina i u Gackoj dolini samo su neki od njegovih značajnijih uspeha.

Kada je ušao u brigadu štab bataljona su činili: komandant Staniša Opse-nica, seljak i već tada proslavljeni junak sa Ljubova; politički komesar Jovo Bog-danović, šumski radnik, predratni član Partije; zamenik komandanta Rade Rat-ković, mornarički podoficir; operativni oficir Dušan Čović, aktivni podoficir iz Kuzmanovače; obaveštajni oficir Jovo Kovač iz Široke Kule.

3. bataljon »Mićo Radaković«¹⁰ formiranje početkom juna sa teritorije ud-binskog i koreničkog sreza, pod komandom Dragana Rakića komandanta i Ante Kronje Čenča komesara, koji je u julu povučen u Dalmaciju. U početku je imao samo dve čete da bi u toku jula u njegov sastav ušla omladinska četa obrazovana u Srednjoj Gori početkom juna. Prve dve čete su razvijene iz samostalnih vodova i ljudstva iz bataljona »Krbava« i »Ognjen Priča« kao i novopridošlih boraca iz Široke Kule i drugih sela. Uglavnom su bili stari prekaljeni borci, tako da su te dve čete ubrzo postale čvrste i pouzdane jedinice ravne četama ostalih, pre for-miranih bataljona. Treća (Omladinska) četa bila je sastavljena od omladinaca do 18 godina. Najpre je nju trebalo, bar u osnovnim stvarima, obučiti a zatim oba-zrivo slati u borbu i kaliti na lakšim zadacima. Ubrzo po ulasku u brigadu, i po-red teških gubitaka na Udbini, bataljon je postao jaka, čvrsta i probojna jedinica, pouzdana u svakoj situaciji i po borbenosti i postojanosti u svemu ravan ostalim bataljonima u brigadi. U vreme ulaska u brigadu bataljon je imao oko 250 bo-raca.

Štab bataljona, pri ulasku u brigadu bio je u sastavu: komandant Dragan Ra-kić, seljak iz Široke Kule; zamenik komandanta Dušan Čosić, seljak iz Rebića; politički komesar - dužnost je vršio Rade Raco Korać iz Visuća; operativni oficir Đorđe Orlović, seljak iz Srednje Gore; obaveštajni oficir Blagoje Divjak, zanatlija iz Turjanskog.

4. bataljon - Udarni bataljon¹²⁾ formiranje 9. maja 1942. godine u selu Orav-cu pored Donjeg Lapca. U celosti je razvijen iz bataljona »Ognjen Priča« odakle su uzete kompletne 1. i 2. četa kojima je dodata tada postojeća Omladinska četa, kao 3. četa Udarnog bataljona. Samo ime ukazuje da se radilo o jedinici posebne namene, dotada neposredno pod komandom Štaba grupe partizanskih odreda za Liku za izvršavanje posebno važnih zadataka i brzo prebacivanje na ugrožena područja. Ušao je u sastav kombinovanog odreda i krenuo u severnu Dalmaciju radi suzbijanja četništva na tome prostoru i rušenja vijadukta Bender na pruzi Gračac - Knin. Tamo je proveo više od dvadeset dana u borbama sa četnicima i Italijanima, u rušenju pruge i drugim akcijama. Vrativši se u Liku dejstvovao je neko vreme oko Plitvica, da bi pred kraj juna bio upućen u Gacku dolinu radi

11) Đorđe Orlović: Bataljon »Mićo Radaković«, Lika u NOB-u, 1942, VIZ 1971, Beograd, kotar Korenica i kotar Udbina u NOR-u. Bataljon je dbio ime po španskom borcu Milutinu Mići Rada-koviću, rođenom 1912. u Jošanu kod Udbine. Po zanimanju radnik, član KPJ postao je pre rata, oti-šao u Spaniju i tamo se istakao junaštvom i samopožrtvovanjem. Potom se našao u logorima u Fran-cuskoj, odakle je pobjegao i stigao u Liku pre aprila 1941. Bio je jedan od organizatora ustanka u ovom kraju, ubrzo je ubijen od početničkih elemenata u Jošanu. Narodnim herojom proglašen 14. XII 1949.

12) Nikola Pejnović: Udarni bataljon grupe odreda za Liku, Lika u NOB-u, VIZ, 1971, VIG br. 2/66, Beograd; Vujadin Rapajić: Kotar Korenica i kotar Udbina u NOB-u, Historijski arhiv Karlovac, 1979; Udarni bataljon grupe NOP odreda za Liku.

suzbijanja četništva, zadržavši se oko dva meseca u žestokim borbama sa Italijanim, ustašama i četnicima. Na tome prostoru je dejstvovao i u trenutku stvaranja brigade gde je ušao kao njen 4. bataljon. U sastav brigade konačno je ušao 26. avgusta u selu Mekinjaru, vrativši se iz okoline Otočca. Bila je to vrsna, homogena, u borbama prekaljena i pouzdana jedinica. Imao je tri čete i ostale bataljonske delove. Na dan 12. avgusta imao je 236 boraca, od toga Srba 233, Hrvata 3, članova Partije 17, vanpartijskih komunista 84, pripadnika drugih političkih partija nije bilo.¹³⁾ Prvi komandant bataljona bio je Nikola Divjak, aktivni podoficir iz Turjanskog a komesar Dušan Ratković iz Šalamunića.

Defile Udarnog bataljona u Brlogu jula 1942. godine

Štab bataljona pri ulasku u brigadu činili su: komandant Milan Sijan, obalski radnik iz Srba; politički komesar Petar Basta, nameštenik iz Srednje Gore; zamenik komandanta Milan Vukadinović, đak iz Korenice; zamenik politkomesara Pejica Hinić, zanatlija iz Debelog Brda; operativni oficir Emil Antić, španski borac; referent saniteta Jovo Mirić iz Baljkuše.

U trenucima stvaranju brigadaje imala oko 1.200 boraca, ali to nije bio stalni broj, jer su rashodi usled ranjavanja i pobojevanja uvek bili znatni. Od naoružanja imala je samo pešadijsko naoružanje sa malom količinom municije. Borački sastav je bio izuzetnog kvaliteta. Komandni sastav, sa malim izuzecima, činili su članovi Partije, skojevci i kandidati za članove Partije. U brigadi je tada bilo oko 50 članova Partije, oko 150 skojevaca i preko 100 kandidata za članove Partije. Sve su to bili mladi ljudi koji su se od ustanka do stvaranja brigade na raznim stranama i u mnogim borbama dokazali, ističući se ne samo ličnom hrabrošću, upornošću i požrtvovanjem već i sposobnošću za organizovanje i rukovođenje jedinicama u borbi. Borački sastav po ličnoj hrabrosti i smelosti, požrtvovanju i upornosti ni malo nije zaostajao iza svojih starešina. U svemu su bili

13) Zb V-30, d. 103.

dostojni jedni drugih. Po socijalnom sastavu najveći broj (preko 85%) činili su seljaci. U nacionalnom pogledu bilo je 8 Hrvata, a ostalo Srbi.

U brigadu je tada svrstana rascvetala muška mladost Like između reke Une i Ličkog sredogorja. Bili su to mladići, čak retki tridesetgodišnjaci, gordi i časni ljudi, navikli na svakojaku oskudicu i sa malim zadovoljni, snažni i izdržljivi u svim nedaćama, zdravi, hitri i okretni, prirodno bistra i pronicljiva uma, gorštačke razvijenosti i postojanosti, izvanredno hrabri, odvažni i ponosni borci. Samo brigada takvog, izuzetnog boračkog i starešinskog sastava mogla je stoički da podnosi teške poraze izražene ogromnim ljudskim žrtvama ne padajući nikada u malodušnost, kolebljivost i neborbenost. Naprotiv, neprijatelju je za uzvrat odmah vraćala i zadavala još snažnije udarce odnoseći u to vreme blistave pobjede (Perjasica, Tušilović, Ličko Petrovo Selo, Slunj) po kojima je postala glasovita i slavna, svrstavajući se među najbolje brigade Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Njene često proređivane redove narod Like je popunjavao krajnjim naprezanjem, neštedimice crpeći posljednje rezerve, ostatke svoje snage i rastiće mladosti. Zbog svega toga 2. lička brigada bila je i ostala ponos, slava i dika kraja iz koga je ponikla.

Junačka smrt mnoštva mladih, znanih i neznanih, junaka i pregalaca pred neprijateljskim rovovima, bunkerima i žicama na bojištima širom zemlje nije posljednji čin njihova života. Svojom smrću oni su stvorili i cementirali bratstvo i jedinstvo, ugradili sebe u briljantne pobjede u kojima je uništena tiranija i konačno oslobođena i ujedinjena pregažena i rasparčana zemlja. U tome je duboki smisao, veličina i opravdanost njihove nesebične žrtve. Mada »pokoljenja djela sude« (Njegoš), oni utemeljeni u slobodnu i nezavisnu socijalističku Jugoslaviju - stoje gordo pred sudom i licem istorije.